

PEYZAJ MİMARİSİNDE ARAŞTIRMA, TASARIM VE YÖNTEM I

Editör
Füsun ERDURAN NEMUTLU

LIVRE DE LYON
2025

Mimarlık

PEYZAJ MİMARİSİNDE ARAŞTIRMA, TASARIM VE YÖNTEM I

Editör

Füsun ERDURAN NEMUTLU

LIVRE DE LYON

Lyon 2025

PEYZAJ MİMARİSİNDE ARAŞTIRMA, TASARIM VE YÖNTEM I

Editör

Füsun ERDURAN NEMUTLU

LIVRE DE LYON

Lyon 2025

Peyzaj Mimarisinde Araştırma, Tasarım ve Yöntem I

Editor • Prof. Dr. Füsun ERDURAN NEMUTLU
• Orcid: 0000-0002-0104-5994

Cover Design • Motion Graphics
Book Layout • Motion Graphics
First Published • July 2025, Lyon

e-ISBN: 978-2-38236-883-1
DOI: 10.5281/zenodo.16321446

copyright © 2025 by Livre de Lyon

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior written permission from the Publisher. The author or authors of the relevant section are responsible for any copyright infringement that may occur due to the images and graphics used in the book. The editor or publisher does not assume responsibility in this regard.

Publisher • Livre de Lyon
Address • 37 rue marietton, 69009, Lyon France
website • http://www.livredelyon.com
e-mail • livredelyon@gmail.com

ÖNSÖZ

Peyzaj Mimarlığı meslek disiplini; kentsel ve kırsal alanlarda, planlama ve tasarım yaparken doğayı korumayı ve estetik, işlevsel yaşam alanları oluşturmayı hedefler. Bu doğrultuda peyzaj mimarlığı çalışmalarında doğanın kuralları ilke edinilmektedir ve bölge doğal ve kültürel kaynakları bilimsel yöntemlerle analiz edilerek, ekolojik, ekonomik ve sürdürülebilir çözümler sunulmaktadır. Tüm bu çalışmalarının odağında çevre ve insan etkileşiminin en iyi kurulması ve toplum ihtiyaçların karşılanabilmesi yatmaktadır. Bu açılardan peyzaj mimarlığı, birçok meslek disiplini ile etkileşimli çalışmalar yapabilen bir meslek disiplinidir. Günümüz yaşam alanlarında ekosistemin bozulmasına bağlı oluşan çok yönlü sorunların çözümü açısından, peyzaj mimarlığı çalışmalarında bilimsel araştırmalar ve multidisipliner çalışmalar çok önem kazanmıştır. Çevresel kirlilik, iklim değişimi, su sorunu, sosyo ekonomik sorunlar vb. toplumsal yaşamını tehdit eden konular dikkate alındığında, konforlu, güveli, yaşanabilir ve sürdürülebilir, çevreler yaratmak için peyzaj mimarlığı temel ilkelerine dayalı çözümler getirilmesinin elzem olduğu görülmektedir.

Bu gerçeklikler dikkate alınarak hazırlanmış olan, "Peyzaj Mimarisinde Araştırma, Tasarım ve Yöntem I" isimli uluslararası kitap yayın hayatına kazandırılarak bilimsel bilgi paylaşımı yapılmıştır. Kitapta ülkemizin seçkin üniversitelerinden akademisyenlerin, yenilikler getiren ve güncel sorunların çözümüne yönelik bilimsel çalışmalarına yer verilerek bilime katkı sunulurken farkındalıklar yaratılmıştır. Kitabın hazırlanması aşamasından, bölüm yazarlığı yaparak katkıda bulunan ve emeği geçen değerli akademisyenlerimize teşekkürlerimizi sunar, kitabımızın tüm paydaşlarımıza ve konuya ilgi duyanlara faydalı olmasını dileriz.

Alan Editörü
Prof. Dr. Füsun ERDURAN NEMUTLU

İÇİNDEKİLER

	ÖNSÖZ	I
BÖLÜM I.	YAPAY ZEKÂ YAKLAŞIMLARININ BİYOÇEŞİTLİLİK KORUMA VE PEYZAJ EKOLOJİSİ LİTERATÜRÜNDEKİ YERİ: METİN MADENCİLİĞİ VE HİYERARŞİK KÜMELEME İLE TEMATİK BİR İNCELEME ***Derya GÜLÇİN & Ali Uğur ÖZCAN***	1
BÖLÜM II.	SÜRDÜRÜLEBİLİR PEYZAJLAR VE KİRLİLİK YÖNETİMİ: AVRUPA PEYZAJ SÖZLEŞMESİ'NİN ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRMESİ ***Esra BAYAZIT & Sezen COŞKUN & Candan KUŞ ŞAHİN***	25
BÖLÜM III.	KENTSEL DÖNÜŞÜMDE PEYZAJ MİMARI: ARKA PLANDA MI, ODAĞINDA MI? ***Elif SAĞLIK***	39
BÖLÜM IV.	PEYZAJ MİMARLIĞI ÇALIŞMALARINDA BİYOMİMİKRİ SANATI ***Gülcan AVŞAR & Aysun ÇELİK***	59
BÖLÜM V.	DOĞA, MEKÂN, TASARIM: BİR REKREASYON ALANI OLARAK KAHVECİ DAĞI'NIN DÖNÜŞÜMÜ ***Murat YÜCEKAYA & Esra* ÖZHANCI**	95
BÖLÜM VI.	ETNOBOTANİK BİLGİNİN MODERN KENTSEL PEYZAJ TASARIMINDAKİ YERİ ***Alper SAĞLIK & Fatma YETİŞİR***	123

BÖLÜM VII. PEYZAJ ARKEOLOJİSİ VE TROYA MİLLİ PARKI ÖRNEĞİ 135
Beyza BAKIR &Tutku AK ERKEN

BÖLÜM VIII. BİNALARIN BEŞİNCİ CEPHESİ: ÇATI BAHÇELERİ 149
Özgür KAHRAMAN & Necmettin GÜR

BÖLÜM IX. KENT İÇİ YOL AĞAÇLARI, SORUNLARI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ 165
Füsun ERDURAN NEMUTLU

BÖLÜM X. YERLEŞKE MEKAN TASARIMLARININ ÖĞRENCİ GEREKSİNİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ: ÇOMÜ TERZİOĞLU YERLEŞKESİ ÖRNEĞİ 189
Abdullah KELKİT & Berfin BALKAN

BÖLÜM XI. KAMPÜS AÇIK ALANLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ 213
Gülden SANDAL ERZURUMLU

BÖLÜM XII. EKOLOJİK PERSPEKTİFTEN ÖZLEM KAYALI İLKOKULU ÖRNEKLEMİNDE OKUL BAHÇESİ YAKLAŞIMI 223
Aylin ÇELİK TURAN & Beyzanur KARACA

BÖLÜM VII

PEYZAJ ARKEOLOJİSİ VE TROYA MİLLİ PARKI ÖRNEĞİ

Landscape Archaeology and The Example of Troy National Park

Beyza BAKIR[1]&Tutku AK ERKEN[2*]

[1]Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
E-mail:byzabakr14@gmail.com
ORCID:0009-0001-0428-7374

[2](Dr. Öğr. Üyesi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
E-maik:tak@comu.edu.tr
ORCID:0000-0002-1600-3199

1. Giriş

Peyzaj arkeolojisi, yalnızca yaşam alanlarının kendisiyle sınırlı kalmayıp, uzun vadeli insan faaliyetlerine dair kanıtlar sunmaktadır. Dolayısıyla, peyzajların arkeolojisini incelemek, çalışılan alanın daha geniş bir perspektiften değerlendirilmesini sağlar ve farklı disiplinlerden araştırmacıların çalışmalarını bir araya getirir. Bu yaklaşım, bölgenin "kimliğini," karşı karşıya kaldığı tehditleri ve inşa edilmiş ya da kavramsallaştırılmış özelliklerini koruyup yorumlamak için mevcut olanakları daha iyi kavramamıza katkı sağlayarak bu kimliği güçlendirmek açısından önemlidir (Koru, 2010).

Bu yapılan çalışma kapsamında, peyzaj arkeolojisinin teorik temelleri ve uygulamaları ele alarak, insan ile doğal çevre arasındaki etkileşim incelenmektedir. Kültürel peyzaj kavramı UNESCO'nun sınıflandırmaları doğrultusunda açıklanmakta, arkeolojik mirasın korunması ve sürdürülebilir yönetimi açısından taşıdığı önem vurgulanmaktadır.

Kültürel peyzajların, arkeolojik miras ile ilişkisi bağlamında nasıl şekillendiği, korunma süreçleri ve sürdürülebilir yönetim stratejilerine katkıları değerlendirilerek, bu alandaki mevcut yaklaşımlar irdelenmektedir. Çalışmanın temel amacı, kültürel miras alanlarında peyzajın rolünü vurgulamak ve peyzaj arkeolojisinin sunduğu disiplinler arası bakış açısıyla arkeolojik peyzajların korunmasına yönelik öneriler geliştirmektir.

Çalışmada peyzaj arkeolojisi, kültürel peyzaj kavramı ve arkeolojik miras ile ilişkisi üzerine bir literatür taraması gerçekleştirilmiş, bu kavramların tarihsel gelişimi, tanımları ve uluslararası sözleşmelerdeki yeri incelenmiştir. Kültürel peyzaj türleri ve bu peyzajların ekolojik ve kültürel değişim süreçleri UNESCO ve diğer uluslararası kurumların kabul ettiği sınıflandırmalar doğrultusunda analiz edilmiştir. Çalışmanın uygulama kısmında ise Troya Milli Parkı örneği ele alınarak bölgedeki bitki örtüsü, su kaynakları ve yaban hayatı gibi doğal faktörlerin yanı sıra, kültürel peyzajın sürdürülebilir korunmasına yönelik stratejiler incelenmiştir. Tarım faaliyetleri, turizm baskısı ve çevresel tehditlerin peyzaj üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

2. Kültürel Peyzaj

Kültürel peyzajlar, insan ile doğa arasındaki uzun süreli ve yakın etkileşimi temsil etmektedir. Bazı kültürel peyzaj alanları, ekolojik çeşitliliği barındırmakta ve belirli arazi kullanım tekniklerini günümüzde de sürdürmektedir (sürekliliği devam eden peyzajlar gibi). Diğer yandan, bazı peyzaj alanları toplulukların zihninde güçlü inançlar ve geleneklerle bağlantı kurarak, insanların doğayla olan derin manevi ilişkilerini somut bir şekilde yansıtmaktadır (UNESCO, 2021).

Kültürel peyzaj kavramı, 1987 yılında DM Komitesi tarafından uluslararası düzeyde ilk kez kullanılmaya başlanmıştır (Aplin, 2007).1990'lar, kültürel peyzajlara olan ilginin ve anlayışın belirgin bir şekilde arttığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır; bu duruma David Jacques'ın (1995) ifadesiyle "kültürel peyzajların yükselişi" denir. Bu yükseliş, kültürel peyzajların özünde barındırdığı farklı bir değer sisteminin ortaya çıkmasına yol açmış ve böylece 1960'lar ile 1970'lerde büyük anıtlar, arkeolojik alanlar, ünlü mimari yapılar ve zengin ya da ünlü kişilerle bağlantılı tarihi yerler üzerine yoğunlaşan miras anlayışına bir meydan okuma getirmiştir. Bu değişim, mirasın daha kapsayıcı bir şekilde değerlendirilmesine zemin hazırlamıştır (Taylor, 2008). 1992 yılında kültürel peyzaj, DM Sözleşmesi aracılığıyla uluslararası ve yasal olarak tanınmış; bu sözleşmenin yönergelerinin onaylanmasıyla DM Listesi'nde kültürel miras alanı olarak bir kategoriye dahil edilmiştir. DM Sözleşmesi'nin 1. maddesinde,

kültürel miras tanımında kültürel peyzajın "doğa ve insanın ortaklaşa meydana getirdiği eserleri" temsil ettiği kabul edilmiştir (Zağıl, 2023).

Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilen kültürel peyzajlar, kültürel miras olarak kabul edilen alanlardır ve Sözleşme'nin 1. maddesinde belirtildiği şekilde "doğanın ve insanın ortak eserleri" olarak tanımlanır. Bu peyzajlar, insan toplumunun ve yerleşimlerinin zaman içindeki evrimini, doğal çevrenin sunduğu fiziksel sınırlamalar ve fırsatlar ile sosyal, ekonomik ve kültürel dinamiklerin etkisiyle şekillendirir. Kültürel peyzajların Dünya Mirası Listesi'ne alınması, bu alanların olağanüstü evrensel değerleri ve belirgin coğrafi-kültürel özellikleri ile temsil edilebilirliklerine dayanır. Ayrıca, bu peyzajlar, bölgedeki özgün kültürel unsurları somutlaştırma gücüne sahip oldukları için de korunmaya değer kabul edilir. Kültürel peyzaj terimi, insan ile doğal çevre arasındaki etkileşimlerin çeşitli biçimlerini kapsar. Bu peyzajlar, bulundukları doğal çevrenin özelliklerini göz önünde bulundurarak, sürdürülebilir arazi kullanım tekniklerini yansıtır ve doğa ile derin bir manevi bağ kurabilir. Kültürel peyzajların korunması, sürdürülebilir arazi kullanımı yöntemlerine önemli katkılar sağlayarak doğal değerlerin korunmasını veya iyileştirilmesini mümkün kılar. Geleneksel arazi kullanımı, birçok bölgede biyolojik çeşitliliğin korunmasına yardımcı olmaktadır ve bu nedenle, geleneksel kültürel peyzajların korunması, ekosistem çeşitliliğinin sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesine katkı sağlar (UNESCO, 2021).

Kültürel peyzajlar üç ana grupta sınıflandırılabilir (UNESCO, 2021) :

İlk grup, en belirgin şekilde tanınan ve insanların kasıtlı olarak tasarlayıp şekillendirdiği peyzajlardır. Bu tür, estetik kaygılarla oluşturulmuş bahçe ve park alanlarını içerir. Ayrıca, çoğu zaman dini veya diğer önemli yapılarla ilişkilidir, ancak bu her zaman geçerli olmayabilir.

İkinci tür, organik olarak gelişen peyzajlardır. Bu peyzajlar, başlangıçta sosyal, ekonomik, idari ya da dini gerekçelerle ortaya çıkmış ve zamanla çevresel faktörlere göre şekillenmiştir. Bu tür peyzajlar, evrimsel süreçlerini hem biçimlerinde hem de bileşenlerinde yansıtır.

Bu peyzajlar iki alt kategoriye ayrılır:

a) Fosil peyzajlar: Bu tür, evrimsel sürecin bir noktada sona erdiği, ya ani ya da zamanla terk edilmiş peyzajlardır. Ancak, geçmişteki önemli özellikler hala fiziksel olarak görülebilir.

b) Devam eden peyzajlar: Bu peyzajlar, günümüz toplumunda hala aktif sosyal işlevlere sahip olup, geleneksel yaşam biçimleriyle yakın bağlar sürdürmektedir. Ayrıca, evrimsel sürecin devam ettiğine dair somut kanıtlar barındırmaktadır.

Üçüncü tür ise değer atfedilen ilişkisel kültürel peyzajdır. Bu peyzajlar, Dünya Mirası Listesi›nde yer alırken, maddi kültürel kanıtlar genellikle bulunmayabilir veya çok az olabilir. Ancak, bu peyzajlar, doğal öğelerle güçlü dini, sanatsal veya kültürel anlamlar taşıdıkları için korunmaları gereklidir.

Kültürel peyzaj, farklı ortamlarda ve bağlamlarda farklı tanımlara sahiptir. Sonnenfeld (1968), çevreyi dört farklı kategoriye ayırır: coğrafi çevre, operasyonel çevre, algısal çevre ve davranışsal çevre. Motloch (2001) ise bu sınıflamaya planlama ve tasarım çevresini de eklemiştir. Bu bakış açısıyla çevreye dair farklı algılar mevcuttur; bunlar arasında coğrafi, operasyonel, algısal, davranışsal, planlama ve tasarım çevreleri bulunmaktadır. Rapoport, çevreyi çevre-davranış ilişkisi açısından ele alır ve çevre ile kültürel peyzaj arasındaki bağlantıları inceler (Bekar, 2019).

3. Kavramsal Çerçeve

3.1. Arkeoloji Kavramı

Arkeoloji kelimesi, Antik Yunanca'daarkeo ve logos kelimelerinden türetilmiştir. Türkçede ise Eskinin Bilimi olarak anlaşılmaktadır. Arkeoloji, insanlık tarihinin kültürel evrimini, geçmişini ve toplumlar arasındaki ilişkileri inceleyen bir bilim dalıdır. Kazı ve yüzey araştırmaları gibi teknikler ve analizler kullanarak, yazılı kaynaklar ve somut kalıntılar üzerinden insan geçmişini araştırır (Özbilen, 2020).

Arkeolojik miras, insanlığın ortak geçmişini ve kültürel üretimini yansıtan çok katmanlı bir bütündür. Bu miras, tarih boyunca üretilmiş nesneleri, bu nesnelerin oluşturduğu yapıları, onlara atfedilen anlamları, içinde bulundukları kültürel ve politik bağlamları, bulundukları topografya ve yerel malzemelere göre şekillenen fiziksel formları içerir. Sanat eserleri, endüstriyel kalıntılar, teknolojik gelişmeler ve toplumlar arası etkileşimler de bu kapsamda değerlendirilir. İnsanlık tarihinin kültürel üretim ve etkileşimlerine dair izler, arkeolojik araştırmaların ve koruma çabalarının ana odak noktalarından birini oluşturur (Tekin Bellibaşve Tanyeli, 2021).

Türk Dil Kurumu'nda verilen karşılığına göre sadece bir 'kazı bilimi' değil, Türkçe'ye uyarlanmış hali olarak 'geçmişin dili' olduğunu da söyleyebiliriz (Özbilen, 2020).

Arkeoloji, insanlık tarihinin erken dönemlerinden itibaren hem maddi hem de manevi kalıntıları inceleyen bir bilim dalıdır. Bu alan, sanat eserleri, yerleşim alanları, mezarlıklar ve iskeletler gibi fiziksel izler aracılığıyla, geçmişteki toplulukların kültürel yapıları ve medeniyetlerine dair yeniden yapılandırmalar

yapar. Arkeolojik çalışmalar, tümevarım ve tümdengelim yöntemlerini kullanarak, hatalı varsayımlardan arınarak doğru bilgilere ulaşmayı hedefler ve zamanla kaybolmuş toplumların yaşam tarzlarını daha derinlemesine anlamamıza olanak sağlar (Erdoğan, 2023).

3.2. Kültürel Peyzaj ve Arkeoloji İlişkisi

1990 yılında imzalanan uluslararası öneme sahip ICOMOS şartnamesinin birinci maddesine göre, arkeolojik miras, "insan varlığına ait tüm eserleri kapsayan, taşınabilir kültürel materyallerin yanı sıra insan faaliyetlerinin gerçekleştiği tüm alanlar, terkedilmiş yapılar ve her türlü kalıntılardan oluşan bir kavram" olarak tanımlanmıştır. Arkeokentler, pek çok farklı uygarlığı barındırdığı için aynı zamanda birer kentsel müze işlevi de görmektedir. Bu tür alanlarda kültürel peyzaj unsurlarını değerlendirirken, arkeolojik niteliklerin öncelikli olarak dikkate alınması ve planlama süreçlerinde bu özelliklerin göz önünde bulundurulması büyük önem taşır (Karaca, 2008).

3.3. Peyzaj Arkeolojisi

Peyzaj arkeolojisi, bir bölgedeki peyzajın geçmişteki durumunu belirlemeyi amaçlayan bir bilim dalıdır. Bu alan, insanın yeryüzünde bıraktığı izlerden yola çıkarak, ilk insandan günümüze kadar insanların yaşam alanlarını nasıl şekillendirdiğini, çevrelerini nasıl inşa edip düzenlediğini araştırır. Peyzaj arkeolojisini diğer arkeoloji dallarından ayıran en önemli özellik, insan ile doğal çevresi arasındaki ilişkiyi merkeze alan bir araştırma yöntemine dayanmasıdır (Çiçek, 2022).

Arkeolojik peyzajlar, arazi şekli, arazi örtüsü, bitki örtüsü, konum ve jeolojik oluşum gibi çeşitli unsurlar açısından büyük bir çeşitlilik gösterir. Bu peyzajların sistematik olarak kategorize edilmesi, bu unsurların yönetimini kolaylaştırabilir ve geçmiş kültürlerin davranışsal kalıpları ile kültürel gelişimlerine dair önemli bilgiler sunabilir. Ayrıca, peyzajların doğası, dinamikleri ve yenilenme süreçleri, korunma bağlamında dikkate alınmalıdır. Ancak, bu yaklaşımın yalnızca yönetim planlamasında belirleyici seçenekleri tanımlamak için kullanılması, peyzajların organik gelişimi ve değişimi gibi önemli bir özelliğin göz ardı edilmesine yol açabilir. Bu nedenle, hem yönetim hem de koruma stratejilerinin, peyzajın dinamik yapısını ve tarihsel gelişimini göz önünde bulundurması gerekmektedir (Saruhan Mosler, 2006).

Darvill'e göre sekiz arkeolojik peyzaj kategorisi tanımlamıştır: (1) Sulak alanlar, (2) Kıyı alanları, (3) Nehirler, göller ve alüvyal alanlar, (4) Tarımsal ve

kısa süreli otlaklar, (5) Meralar, (6) Ormanlar, (7) Yüksek dağlık alanlar, (8) Fundalıklar, (9) Park alanları ve süs bahçeleri, (10) Kentsel/yapılı alanlar olarak sınıflandırılmıştır. Peyzaj tasarımı ve arazi kullanımı planlaması açısından, bu peyzaj türleri büyük önem taşımaktadır. Çünkü planlama seçenekleri, peyzajların özelliklerine göre belirlenir ve önerilen planlama seçeneklerinin avantajları ile dezavantajları, miras koruma ve sunumu açısından değerlendirilir (Saruhan Mosler, 2006).

Mills'in 1992'deki ifadesine göre, tarihi peyzajlarda doğal ve kültürel unsurların farklı değerleri, nadirlik, çeşitlilik, bütünlük, temsili, bağlam ve konum gibi unsurlara bağlı olarak değişir. Bir miras peyzajının değeri, geçmişteki başarıların ve gelecekteki potansiyelin bir ürünüdür (Saruhan Mosler, 2006).

Genel olarak, Wilkinson'a göre peyzaj arkeolojisi, yalnızca yaşam alanlarının kendisiyle sınırlı kalmayıp, uzun vadeli insan faaliyetlerine dair kanıtlar sunmaktadır. Dolayısıyla, peyzajların arkeolojisini incelemek, çalışılan alanı daha geniş bir perspektiften değerlendirmemizi sağlar ve farklı disiplinlerden araştırmacıların çalışmalarını bir araya getirir. Bu yaklaşım, bölgenin "kimliğini," karşı karşıya kaldığı tehditleri ve inşa edilmiş ya da kavramsallaştırılmış özelliklerini koruyup yorumlamak için mevcut olanakları daha iyi kavramamıza katkı sağlayarak bu kimliği güçlendirecektir (Koru, 2010).

4. TroyaTarihi Milli Parkı

TroyaTarihi Milli Parkı, Ezine ilçesinde yer almakta olup 1996 yılında milli park ilan edilmiş, 1998 yılından bu yana ise UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer almaktadır. Alan, sahip olduğu büyük kültürel değerlerin ötesinde (Şekil 1), doğal çevrenin korunması açısından da kritik bir bölgeyi temsil etmektedir (Aeaneas, t.y.).

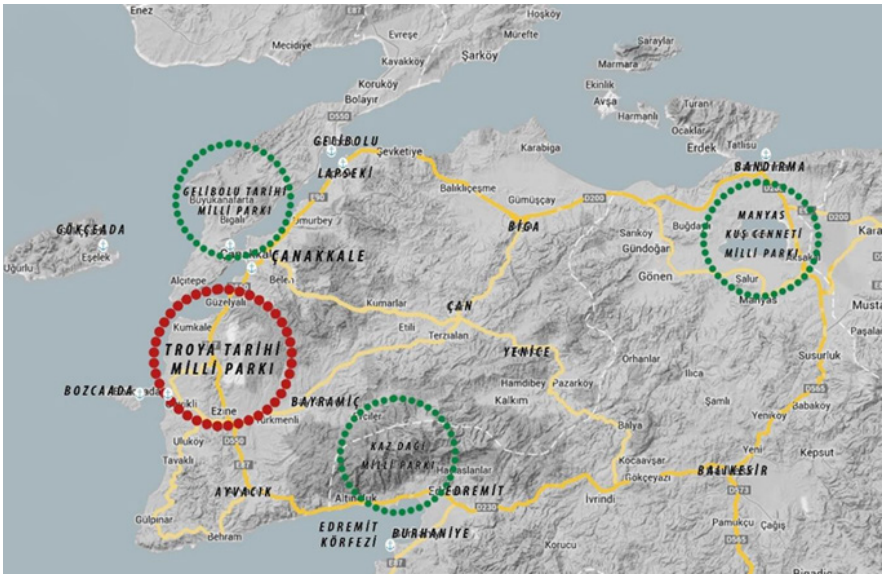

Şekil 1: TroyaTarihi Milli Parkı'nın genel görünümü (Uslu ve diğerleri, 2010)

Avrupa ve Asya kıtalarını ayıran boğazlar üzerinde yer alan Troya, tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar coğrafi önemini korumuştur. Troia/Troy/ Truva kazıları Schliemann, Dörpfeld ve Blegen tarafından gerçekleştirilmiştir. Troya Höyüğü, üst üste inşa edilmiş bir dizi surlarla çevrili yerleşimden oluşmuştur. Sadece Troya'nın kendisi değil, çevresindeki arazi de insanlık tarihinin kültürel gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Aynı zamanda tarih öncesi çağlardan bu yana dünyanın en tanınmış peyzajlarından biri olmuştur (Uslu ve diğerleri, 2010).

4.1. Coğrafi Konum

Troya Tarihi Milli Parkı, Marmara Bölgesi'nde Biga Yarımadası üzerinde yer almakta olup, toplamda 13.350 hektarlık bir alanı kapsamaktadır ve idari olarak Çanakkale iline bağlıdır. Antik dönemlerde Troas olarak adlandırılan bu bölge, tarihsel, arkeolojik ve doğal zenginlikleri ile dikkat çekmektedir. Bölgedeki diğer önemli değerler arasında, Çanakkale Savaşı'nın anısına Boğaz'ın kuzeyinde yer alan Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı, mitolojik anlatılarda Zeus'un evi olarak geçen ve İlyada'da Troya Savaşı'nın kaderini belirleyen dağ olarak bilinen Kazdağı (İda) Milli Parkı ile Manyas Kuş Cenneti Milli Parkı bulunmaktadır. Troya Tarihi Milli Parkı'nın bölgedeki konumu ise Şekil 2'de verilmiştir (Devecioğlu, 2015).

Şekil 2: Troya Tarihi Milli Parkı'nın bölgedeki konumu (Devecioğlu, 2015)

Kumkale Ovası, çalışma alanına yakın bir konumda bulunmakta ve Karamenderes Çayı'nın taşıdığı alüvyonların birikimiyle oluşmuş, ilin en geniş alüvyal ovası olarak bilinmektedir. Bu ovada yoğun olarak entansif tarım faaliyetleri yürütülmektedir (Devecioğlu, 2015).

Karamenderes Çayı, Milli Park alanından geçerken delta ve yan kollar oluşturarak taşıdığı alüvyonlarla bölgenin hidrolojik yapısında önemli bir rol oynamaktadır. Çay, Araplar Boğazı'ndan Kumkale Ovası'na giriş yaparak Çanakkale Boğazı'na ulaşır. Aynı zamanda Karamenderes Çayı ve Dümrek Çayı, Milli Park'taki yeraltı suyu kaynaklarının beslenmesi, depolanması ve boşaltımı açısından büyük önem taşımaktadır (Devecioğlu, 2015).

4.2. Yaban Hayatı

Troya Tarihi Milli Parkı'nda toplamda 77 kuş türü kaydedilmiştir. Ayrıca, 2004 yılında Euronatura tarafından yürütülen Troya Projesi kapsamında ilkbahar, haziran ve sonbahar dönemlerinde yapılan gözlemler sonucunda 156 kuş türü tespit edilmiştir (Kabaş, 2007). "Kırmızı Kitap Listesi"ne göre, bölgede tehlike altında olan bazı kuş türleri bulunmaktadır. Bunlar arasında şah kartalı (*Aquila heliaca*), büyük orman kartalı (*Aquila clanga*) ve küçük kerkenez (*Falco naumanni*) yer almakta olup, bu türler "Yok Olma Tehdidi Altındaki Göçmen Hayvanların Korunması" sözleşmesi kapsamında birinci derecede koruma

altındadır. Ayrıca, kara leylek (*Ciconia nigra*) de tehdit altında bulunan diğer önemli türlerden biridir (Devecioğlu, 2015).

Bölgede biyolojik çeşitlilik oldukça zengindir. Milli Park sınırları içinde 200 böcek türü, 30 balık türü, 7 iki yaşamlı tür, 35 sürüngen türü ve 60 memeli türü tespit edilmiştir. Ancak bu veriler yalnızca gözlemlenen türlere dayalı olup, gerçek tür çeşitliliğinin daha fazla olduğu düşünülmektedir (Devecioğlu, 2015).

Taksonları etkileyen başlıca tehditler, şu şekilde ifade edilmiştir (Mutlu, 2011):

- Doğal nedenler (örneğin, çok küçük popülasyonlar, sınırlı habitat özgüllüğü, melezleşme veya diğer türlerle rekabet ve iklim değişiklikleri);
- Otlatma (genellikle aşırı otlatma);
- Yangınlar;
- Toplama;
- Ormansızlaşma, ağaç kesimi ve uygunsuz ormancılık uygulamaları;
- Tarım ve tarımsal uygulamalardaki değişiklikler;
- Rekreasyonel faaliyetler;
- Altyapı, inşaat ve çakıl ocağı faaliyetleri olarak sıralanmıştır.

4.3. Vejetasyon

Troya Ören Yeri'nin vejetasyonu, Akdeniz fitocoğrafik bölgesi sınırları içinde yer almaktadır. Alanın çevresinde geniş tarım arazileri bulunmakta olup, kültür bitkileri bu vejetasyonun büyük bir bölümünü oluşturmaktadır (Devecioğlu, 2015). Çalışma alanında, beş ana vejetasyon tipi tespit edilmiştir: maki, frigana, orman, sulak alan ve kıyı kumulları (Mutlu, 2011).

Maki vejetasyonu, Akdeniz fitocoğrafik bölgesine özgü olup, çalılar ve 1-2 metre yüksekliğindeki alçak ağaçlardan oluşur. Bu vejetasyon tipi İntepe, Orhaniye ve Tarassut bölgelerinde görülmektedir. Baskın türler arasında *Pistacia terebinthus* L. subsp. *palaestina*, *Myrtus communis* L. subsp. *communis, Quercus coccifera* L., *Vitex agnus-castus* L. ve *Styrax officinalis* L. yer alır. Zaman zaman *Quercus infectoria* gibi yaprak döken türler de bu oluşumda gözlemlenebilir.

Frigana vejetasyonu, kızılçam (*Pinus brutia*) ve maki alanlarının tahrip edilmesi sonucu gelişmiş bir vejetasyon tipidir. Denize bakan yamaçlarda bulunur ve İntepe, Orhaniye, Tarassut ile Çardak'ta yaygındır. Öne çıkan türler arasında *Sarcopoterium spinosum* L., *Cistuscreticus L., Osyrisalba L., Thymelaea tartonraira* (L.) All. subsp. *Argentea, Holmboe* var. *angustifolia*, *Genista anatolica* ve *Dorycnium hirsutum* L. bulunmaktadır.

Orman vejetasyonu, Truva Milli Parkı'nda geniş alanlara yayılmıştır. Baskın ağaç türleri arasında *Quercus ithaburensis* subsp. *macrolepis, Pyrus amygdaliformis* var. *lanceolata, Ulmus minor* subsp. *Canescens, Amygdalus communis* L., *Cupressus sempervirens* L., *Pinus pinea* L. ve *Pinus brutia* bulunmaktadır. Bu türler arasında *Quercus ithaburensis* subsp. *macrolepis ve Ulmus minor* subsp. *Canescens* ormanların ana bileşenlerini oluşturur.

Kumul vejetasyonu, Papaz ve Orhaniye plajlarında görülmektedir. Bu vejetasyon otlar, çalılar ve yarı çalılar içerir. Baskın türler arasında *Eryngium maritimum* L., *Centaurea spinosa* (L.) var. *spinosa, Euphorbia helioscopia* L., *Medicago marina* L., *Pseudorlaya pumila* L., *Brassica tournefortii, Bolboschoenus maritimus* (L.) var. *maritimus, Plantago cretica* L., *Leymus racemosus, Tzvelev* subsp. *Sabulosus* ve *Tribulus terrestris* L. bulunmaktadır.

Sulak alan vejetasyonu, düşük tuzluluk oranına sahip ıslak alanlarda gözlemlenmektedir. Bu bitki örtüsü, Küçük Menderes Nehri ve kollarında görülebilir. Bu formasyonun baskın türleri arasında *Bolboschoenus maritimus* (L.) var. *maritimus*, *Tamarix smyrnensis, Scirpoides holoschoenus* L., *Lemna minor* L., *Typha domingensis* ve *Phragmites australis* yer almaktadır.

Özellikle, tehdit altında olan kategorilere giren dört tür bulunmaktadır. Bu bölgelerde bulunan *Beta trojana* var. *trojana*, Bern Sözleşmesi Ek 1 kapsamında kesinlikle korunan flora türleri arasında yer almakta olup Kritik Tehlike Altında (Critically Endangered) olarak sınıflandırılmıştır. Yaşam alanı 10 km²'den daha küçüktür.

Truva harabelerinde görülen bir diğer Kritik Tehlike Altındaki tür ise *Aethionema saxatile* (L.) subsp. *oreophilum* olup, yaşam alanı 100 km²'den daha küçüktür.

Ayrıca, *Verbascum syriacum* ve *Carduncellus caeruleus* (L.) var. *Dentatus* hassas (vulnerable) türler arasında yer almakta ve Orhaniye köyü ile Truva harabelerinde toplanmıştır.

Devecioğlu (2015)'e göre ise, Troya Ören Yeri'nde 15 tür odunsu bitki bulunmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1: Troya Ören Yeri'nde Bulunan 15 Odunsu Bitki (Devecioğlu, 2015)

Familyası	**Latince adı**	**Türkçe Adı**
Bignoniaceae	*Catalpa bignonioides*	Katalpa
Cupressaceae	*Cupressus sempervirens* L.	Akdeniz servisi
Cupressaceae	*Juniperus* sp. L.	Ardıç
Fabaceae	*Albizzia julibrissin*	Gülibrişim
Fabaceae	*Gleditsia triacanthos*	Gladiçya
Fagaceae	*Quercus trojana*	Troya Meşesi
Juglandaceae	*Juglans regial* L.	Ceviz
Moraceae	*Ficus carica*	İncir
Moraceae	*Morus nigra*	Dut
Oleaceae	*Olea europea*	Zeytin
Pinaceae	*Picea orientates* L.	Doğu ladini
Pinaceae	*Pinus brutia*	Kızılçam
Pinaceae	*Pinus halepensis*	Halep çamı
Pinaceae	*Pinus pinea*	Fıstık çamı
Rosaceae	*Prunus dulcis*	Badem

4.4. Çevresel Tehditler

Mutlu'nun 2011'de yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre, tarım amacıyla doğal vejetasyonun temizlenmesi, aşırı otlatma ve odun kesimi gibi insan kaynaklı faaliyetlerin bölgede floristik çeşitliliği olumsuz etkilediği ve habitat kaybına neden olduğu, bu tehditlerin gelecekte artabileceği öngörülmektedir (Mutlu, 2011).

Bu çalışmaya göre, Truva'nın florası için ana koruma önlemleri şunlardır (Mutlu, 2011):

1. En tehdit altındaki türlerin düzenli olarak izlenmesi ve bu türlerin habitatlarını iyileştirmek, korumak ve restore etmek için önlemler geliştirilmesi;
2. İnsan etkisinin kontrolü, özellikle sürdürülebilir otlatma yoğunluğu ve turizmle ilgili geniş kapsamlı çalışmalar olan bölgelerde;
3. Çiftçilere farklı otlatma alanlarının gösterilmesi;
4. Bitki toplama yasağının uygulanmasının güçlendirilmesi;
5. Tehdit altındaki bitkilerin tohumlarının genetik materyal bankalarına gönderilmesi;
6. Tehdit altındaki türlerin yapay çoğaltılması üzerine araştırmalar yapılması;

7. Bitkilerin yerel botanik bahçelerinde ‘in situ’ olarak yetiştirilmesi;
8. En ciddi şekilde tehdit altındaki türlerin, risk faktörlerinin daha düşük olduğu farklı alanlarda yeni popülasyonlarının gelişmesinin teşvik edilmesi

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 658 sayılı ilke kararına göre, I. derece arkeolojik sit alanlarında yeni ağaç dikimi veya tarımsal alanların oluşturulmasına kesinlikle izin verilmemektedir. Troya Ören Yeri vejetasyonu, Akdeniz fitocoğrafik bölgesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Bölge çevresinde tarım faaliyetleri yaygın olup, kültür alanları bu vejetasyonun büyük bir kısmını teşkil etmektedir (Devecioğlu, 2015).

5. Sonuç

Bu çalışma, peyzaj arkeolojisinin insan ve doğal çevre arasındaki ilişkiyi nasıl ele aldığını incelenmiştir. Peyzaj arkeolojisi, geçmişteki yerleşimlerin ve insan faaliyetlerinin izlerini sadece yapı kalıntıları üzerinden değil, doğal çevreyle birlikte değerlendiren bir bilim dalıdır. Kültürel peyzajlar, doğa ve insanın ortak ürünü olarak hem tarihi hem de ekolojik değerleri içinde barındırır.

Troya Tarihi Milli Parkı örneği, arkeolojik alanların korunmasında doğal peyzajın önemini göstermektedir. Bölgede yer alan bitki örtüsü, yaban hayatı ve su kaynakları, sadece doğal zenginlikler değil, aynı zamanda arkeolojik mirasın bir parçasıdır. Ancak tarımsal faaliyetler, yapılaşma ve insan etkisi, bu değerleri tehdit etmektedir. Bu nedenle, arkeolojik alanların korunmasında, sadece tarihi yapıların değil, çevresindeki doğal dokunun da dikkate alınması gerekmektedir.

Sonuç olarak, peyzaj arkeolojisi, geçmişin izlerini sürdürülebilir bir şekilde korumaya yardımcı olan önemli bir bilim dalıdır. Arkeolojik alanların yönetiminde, tarihi ve doğal unsurlar bir bütün olarak ele alınmalı, çevreye duyarlı koruma yöntemleri geliştirilmelidir. Gelecekte bu alanda yapılacak çalışmalar, hem doğal hem de kültürel mirası birlikte koruyarak daha kapsamlı ve etkili çözümler sunacaktır.

Kaynakça

Aeaneas. (t.y.). *Nature and landscapes along the aeneas route.* Erişim Adresi (20.06.2025): https://www.aeneasroute.org/en/aeneas-today/

Aplin, G. (2007). Dünya mirası kültürel peyzajları. *International Journal of Heritage Studies, 13*(6), 427–446.

Bekar, F. (2019). *Kültürel peyzajın zamansal-mekansal izdüşümü: Alanya örneği*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü]. İstanbul.

Çiçek, H. ve Erdoğan, E. (2022). *Konya, Çatalhöyük dünya miras alanının peyzaj arkeolojisi kapsamında değerlendirilmesi.* [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü], Ankara.

Devecioğlu, E. (2015). *Troya Ören Yeri peyzaj düzenlemelerinin irdelenmesi ve geliştirilmesi üzerine bir ara*ştırma. [Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü], Isparta.

Erdoğan, E. ve Çiçek, H. (2023). Konya, Çatalhöyük Dünya Miras Alanının peyzaj arkeolojisi kapsamında değerlendirilmesi. H. Y. Çoğun ve diğerleri (Ed.). *Doğa Ve Mühendislik Bilimlerinde Güncel Tartışmalar.* Bilgin Kültür Sanat Yayınları (ss. 314-349).

Karaca, H. (2008). *Side antik kentsel yerleşiminin kültürel peyzaj açısından değerlendirilmesi*. [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı], Ankara.

Koru, G. (2010). *Peyzaj arkeolojisi ve kültürel miras yönetimine yaklaşımı: Bir örnek olarak Troas*. [Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü], Ankara.

Mutlu, B. (2011). Plant wildlife and threatened vascular flora of Truva Troy National Park, Turkey. *Hacettepe Journal of Biology and Chemistry, 39*(1), 45-50.

Özbilen, S. (2020). Arkeoloji; geçmiş, zaman ve kuram. *OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi, 2*(1), 41-65.

Saruhan Mosler, A. (2006). *Landscape architecture on archaeologicalsites: Establishing landscape design principles for archaeological sites by means of examples from West Anatolia, Turkey.* [Doktora tezi, Münih Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi], Münih.

Tekin Bellibaş, N.E. ve Tanyeli, G. (2021). Arkeolojik mirasın korunmasında kültürel peyzaj kavramının potansiyeli: Likya bölgesi örneği üzerinden bir değerlendirme. *Colloquium Anatolicum*, 20, 221-240.

UNESCO (2021). *Operational guidelines for the implementation of the World Heritage Convention* (WHC.21/01 31 July 2021). Erişim Adresi (02.11.2024): https://whc.unesco.org/document/190976

Uslu, A., Erdoğan, E. ve Dilaver, Z. (2010). Cultural landscapes and troy; an old Anatolian settlement. *Agriculture and Biology Journal of North America, 1*(3), 395-401.

Zağıl, E. (2023). *UNESCO perspektifinden kültürel peyzaj kavramı ve Türkiye dünya miras alanları incelemesi.* [Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü], Mersin.

ISBN 978-2-38236-883-1

LIVRE DE LYON

livredelyon.com

livredelyon

livredelyon

livredelyon